

УРЯАД ҮНЭН

Буряадай обкомой, Буряадай АССР-эй Верховно Советэй, Министрүүдэй Советэй орган

№ 275 (13283)

1970 оной
ноябрин 20,
пятница

Сэн 2 мүнгэн

ЭМХИТЭЙ, ДЭЛИСЭТЭЙ

«Утэгжүүлбэл, үналбал — ур-гаса абахаш!» гэвэн уржа родо Зэдэн аймагай Лениней нэрэмжэ-тэ колхозойнхид сабшалан, тарья-лангаа байжаруула харые аха-хан юм. Габягай харын туршаа хамта 6 мянган тонно наг шэбхэ зөөгдөөр хараалагдахан байгаа. Түүрүүшн үдэрүүднээ хүдэлмэ-рээ эмхитэй гуримтайгаар захал-жа, хахад нара соо хараалагдахан үтэгжүүлгэнүүдэй хахаднаа эхэн-ги гол тулбэ сабшалан дээрэ гар-гагдаа байгаа. Энэ үе соо мүн 70 гектар сабшалан дээрэ үр-гэжээ, 70 гектар дээрэ үнэн гаргагдаа, 65 километр утатэй һубаг, ханабууд сөбөрлөгтэ, за-нагдаа. Нүүхэр И. Н. Колмаковой хүтэлбэрилдэг сабшалан байжа-руула отрядийнхид илангаа эм-хитэйгээр, далса эхэтэйгээр хү-дэлмэрэ ябуулан байна. Гэгээ-тын эхнэй сабшалан дээрэ 2500-гад тонно шэбхэ богонхон болзорт гаргагдахан байна. 6 алтомашина, тэргэтэй 3 трактор шэбхэ зөөгдөөр табигдаа. Гада шэбхэ эгээхэ бульдозертой трактор, шэбхэ ашаха удхуртай трактор гэхэ мэтн хүсэтэ техникэ энхэ табигдаа. Энэ бригадынхид мүнөө жэл 1220 гектар сабшалан дээр-э нэгэ бурин 15,6 центнер ур-гаса хуряалан байгаа хна, ерн-хэ дээдэ үнөө ехэ үбнэ зобах дайналхы зорилго урдаа таби-хай.

Октябрин һайндарэй һүүлээр колхозой отделин, бригада бүхэн-дэ шэбхэ гаргаха хүдэлмэри бүри

РЕСПУБЛИКЫН ТАРЯАЛАН,
САВШАЛАН ДЭЭРЭБЭЭ
АВТААН МЭДЭЭСЭЛНҮҮД

ОРОЛДОЛГЫН АШААР...

Сабшалан — манай эгээл ехэ баялаг. Тэрэнээ зүбөөр ашагла-ха гэшэ манай нангин уулга. Бүхэли жэл соо доно болдогуу-дын сөбөрлөгтэ, ханабуудын за-нажа, наг шэбхэ болон элбэ минеральна үтэгжүүлгэ гарга-жа, үналжа шадаал наа, үбнэ но-гоной үндэр ургаса абахаш. Энэниие Сэлэнгын аймагай Ле-ниний нэрэмжэ колхозой луго-волууд һай мэддэг.

Энэ ажалы бүхэдөө 2573 гектар сабшалантай юм. Энэ жэл-дэ нитингээ малда үбнэ тэжээл бэлдэхэ түсбөө колхозиниуд 123 процент дүүргэжэ, хамта дээрэ 38.016 центнер үбнэ аба-жа шадаа.

Сагай уларил яһала наартай элхид байжа, үбнэ ногоной үн-дэрөө урғанда колхозой луго-волуудай оролдолгын аша энэ ехэ, Юу гэхэдэ, гансал үнэ-рэгнэ хабар 7 мянгааа дээшэ тоно наг шэбхэ сабшалан дээрэ гаргагдахан байна. Мүн сабша-лангайгаа норуу жэгдэхэ тал-лаар ехэ ажал хэгдэ. Нёдондо намар, үнэргэгтэ хабар хамта дээрэ 226 гектар сабшалантай хүрһэн зурган рятай диск-һүүлээр элдүүрилгэд, воло-кушаар жэгдэжэжэ заһагала-хан байгаа.

Энэниие гадна, жэл бүри энэ колхозой сабшалан дээрэ айма-гай «Сельхозтехника» нэгдэлэй тусхай отряд ажалладаг. Мүнөөшнэ энэ 8—10 трактор ажалланаар, «МТЗ-50» тухэлэй хоёр трактор Шара-Тала, Муххат-Убарэй сабшалан дээрэ минераль-на үтэгжүүлгэ тараана.

Сабшалан байжаруула габ-шагай харын туршада колхоздо хоёр томохон отряд эмхидхэгдэ-хан. Тэдэ харын туршада 800-гад гектар сабшалангы доно болзгоонь сабарлэхэ, 3000 тоно наг шэбхэ гаргаха, 20 гектар шэнэ газар элдүүрилгэ түсбэ урдаа табиа нэн. Эдэ бүхэ ажалы колхозой агроном В. Ж. Бальжинчаев удирладаг. Мүнөө малай ферминүүдэ лун-даа обологдон наг шэбхэ саб-

шалан дээрэ гаргагдажа үргэл-жэлөөр.

Баруун-Тохойн сабшалан. Эн-дэ колхозой үнхэнэй луговол Евсей Николаевич Чебунин ажа-ладаг. 22 жэл эндэ ажаллажа яобан энэ дуршалта луговодо 391 гектар сабшалан даалгаг-данхай. Мүнөө жэл тэрэнэй уч-асток дээрнээ гектарай дуида зэргээр 20—22 центнер үбнэн абаа.

Мүн энэ Баруун-Тохойдо на-маг хатааха ехэн ажал хэгдэ-нэ. Аймагай «Сельхозтехника» нэгдэлэй экскаватор эндэ һун-дана. Табиад гектар намаг ха-таажа, сабшалан болгохоор эндэ-дахи луговолууд оролдоно. Мүн ханааб, һубагуудын сөбөрлөг-тэ.

Тус колхоздо луговолуудай 16 эвено бии юм. Эднэ 2—4 хүн-нөө бүриддэг. Эвено бүхэндэ 60-һаа 200 гаран гектар хүр-тэр сабшалан даалгаданхай. Мүнөө эвено бүхэн өөрингөө уч-асток дээр ажаллана.

Аймаг соогоо суурһахан бэрхэ луговол Балжий Жалсанович Дансоруно эндэ ажалладаг. Тэрэндэ Нүүдэлшн 220 гектар сабшалан даалгагдаа. Ойн ба-рай жэлдэ дуршалтай луговол гектар бүриөө дуида зэргээр 30 центнер үбнэ хуряажа ша-даа. Тэдэ анагаар Балжий Жал-санович ханаагаа амархагүйл. Зарим һайн ургасатай газарһаа гектарай табяад центнер үбнэ абадаг ха юм. Дуршалтай луго-волдой оролдосот ажалые хара-рад байхада, энэи баайшые гайхалтай бэшэ. Эндэ жэл бүри 300-гаад тоно наг шэбхэ гар-гагдажа, сабшалангынь заатагүй хоёр-гурба дахин үналгадана бшуу.

Нимэ оролдосотой бэрхэ лу-говолууд Лениней нэрэмжэтэ кол-хоздо олон юм. Нарзобэд, Д. Д. Жапов, Ш. Ахметжанов, Е. Че-бунин, А. Черныш, Н. Цыренов гэгшэд болно. Тэдэнэй оролдо-сотой шударгы ажалай ашаар колхозойн мал тэжээлээр гүй-сэд хангаданхай.

В. САМБУЕВ.

Улаан-Удын аймагай «Улаан Оронго» колхоздо сабшалан ба тарьяалан дээрэ наг шэбхэ шэрэхэ хүдэлмэри эршэмтэйгээр ябуулагдана. Энэ хүдэлмэриде «Сельхозтехника» нэгдэлэй жолоосод горитонхон туһа хүргэнэ — тэдэнэр 9 мянган тоно үтэгжүүлгэ шэрээд байна.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: полидо наг шэбхэ буулагдаана. З. ВЕСНИНАГАЙ фото.

АБАЯН УЯЛГА — АЛБАТА

«За! — гэлсэбэл, — За!». «Абаян уялга — албата!» — Заха-миннай аймагай Баянголой совхозойнхид нимэ гуримтайгаар ажалладаг, социалие мурсыөө дэлгэрүүлдэг заншалтай юм. Тингээд хэлэһэн үгэдөө заатагүй хүрэдэгшье гуримтай. Нёдондой намар, үбэлэй харануудта мал шахалгаар республика дотороо ехэ мурсыөө үүсхэжэ, бусадта жэмжэ харууланһини, абаян социалие уялга-нуудта нэрэтэй солотойгоор дүүргэһинийн мэдэжэ.

Түрэд Коммунист партиягаа элжээтэ XXIV съезд зарлаха ту-хай мэдээсэл дуулахадаа, совхозойнхид урид хараалһан түсбэ, уял-гануудта дахин хаража үзөөд, малайгаа ашаг шэмэ дээшлүүл-лээ, уялгануудые үшөө нэмжэ абаян юм. Тэрэ уялгын ёһоор 3750 центнер мяха абажа, 3360 центнериень гүрэндэ худалдаха гэхэ гү, али анханайнгаа уялгы нилээд нэмэе һэн. Тинхэдэ гүрэн-дэ маха худалдаха жэлэйнгээ түсэбтэ ноябрин 1-дэ дүүргэхэ зо-рилго табигдаа.

Абаян энэ уялгаа амжалтатайгаар дүүргэхын тулада баян-годойнхид үнэргэгшэ зундаа ехэ оролдоло гаргаа. Малһад Ринчин-Доржо Найданов, Геннадий Дагбаев гэгшэд һубай малаа зунай но-гондо эрхмээр таргалуулаа. Эдэ малһад зундаа хашараг бүхэнэй шигүүрмэ сүүдэхэдэ 1100—1200 граммаар нэмэжэ байгаа. Мүн Андрей Дембев, Гургыма Эрдынеева, Тогошо Буаева гэгшэд зун-даа малаа оролдосотой һайнаар бэлсэжэ, тус бүхэнэй шэгнүү-рмэ сүүдэхэдэ 900—1000 граммаар нэмэһэн.

Абаян уялгаа амжалтатайгаар дүүргэжэ, совхозой хүдэлмэ-рилгөнш, хүдөө ажамхын нэргэжэлтэд Октябрингаа һайндары баяр баяхалантайгаар угтаа. Хамта 1040 үхэр мяханай комбинадта тушагдажа, тэдэнэй 1005 толгойн эрхм тарган гэгшэн сэгнал-тэйгээр абтаа. Тингэжэ гүрэндэ 3360 центнер мяха худалдаха уялган хойо үлүүлэгдэжэ, 3427 центнертэ хургадөө. Түсбэ, уял-гаа гадару мал тушаалан үргэлжэлөөр.

Мүнөө Баянголой совхоздо намар-үбэлэй харануудта мал шаха-ха хүдэлмэри баял нёдондойнхитой адыар эмхидхэгдэжэ, ерэхэ 1971 оной түсбэ дүүргэхэ бэлдхэл хэгдэжэ байна.

Ц. ДОНДОВ.

Табан жэлэй түсэбтэ — болзорһоонь урид

Кабардино-Балкарин АССР
Кабардино-Балкарин АССР-эй ажалшад КПСС-эй XXIII съездын шийдэхээр бөлүүл-хын түлөө тэмсэжэ, промыш-ленна үйлдэһини юрэнхы хэмжээгээр табан жэлэйнгээ түсбэ болзорһоонь урид дүүргэ-гэбэ. 1,8 дахин ехэ продукция энэ республикын промышлен-ность табан жэл соо гаргаба.

Республикын колхозууд, сов-хозууд орооно, ошон, жэмжэ-мяха, һү, үндэгэ, ноодо улам ехээр абажа, гүрэндөө худалда-хан байна.

Куйбышевска область
Областини хүдөө ажамхын хү-дэлмэрилгэншд орооһото урга-малуудай ургаса, мал ажалай продуктууд ехээр абажа, гү-рэндэ ехээр тушаалан байна.

Донецк область
Донецк областини ажалшад промышленности юрэнхы хэмжээгээр табан жэлэй даал-губари болзорһоонь урид дүүргэ-гэбэ.

Донецк областини ажалшад промышленности юрэнхы хэмжээгээр табан жэлэй даал-губари болзорһоонь урид дүүргэ-гэбэ.

Кабардино-Балкарин АССР-эй, Куйбышевска ба Донецк

Аграфена Федорова Плюснина Бшүүрэй аймагай «Победа» колхозой ажалай ветерануудай нэгэн юм. Тэрэ 16 жэл соо түрл колхоздоо хаалишанаар хүдэлнэ. Энэ хугасаа соо тэрэнэй хаанан хүнэй хэмжүүрине абахан бэрхэтэй юм ааб даа.

Партийн XXIV съездын хүндэ-лэдэ дэлгэрһэн социалие мурсы-сөөндэ оролсон, жэлэй эхиндээ хойшо үнээн бүриөө 2335 кило-грамм һуу хаажэ, колхоздоо түрүү һуури эзлэнэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: А. Ф. Плюснина, С. ЦЫДЫПОВЭЙ фото.

РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумэй Указ
РСФСР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЫЕ ЗАРЛАХА ТУХАЙ
РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумэй Тогтоохонь: Россия Совет Федеративнай Социалис Республикын долоодох зардалай Верховно Советэй наймадахы сессине Москва хотодо 1970 оной декабрин 17-до зарлаха.

РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумэй Түрүүлэгшэ М. ЯСНОВ.
РСФСР-эй Верховно Советэй Президиумэй Секретарь Х. НЕШКОВ.
Москва, 1970 оной ноябрин 18.

ЭРДЭМ УХААНАЙ ЭДИ ШЭДЕЭР ОМОГОРХОНОБДИ!

«ЛУНОХОД-1» ГЭЖЭ ӨӨРӨӨ ЯБАДАГ АППАРАТ БАРА ДЭЭРЭХИ АЖАЛАА ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛЬЭЭР ТАСС-ай МЭДЭЭСЭЛ

«Луноход-1» гэжэ оньһото аппарат Бара дээгүүр анха түрүүн ябаһанайгаа һүүлээр «Луна-17» станицин буһан газарһаа холо бэшэ научно-техничекэ шэнжэлтэ хэхэ программа үргэлжлүүлжэ байһанай.

Телеметричекэ мэдээсэл дээрнээ харахада, энэ аппараттай бүхы оньһото түхээрэлтэнь гэмгүй һайнаар хүдэлжэ байна. Заһаргүйгоор хаагдаһан хайрсаг контейнер соохи температура ба дараса нимэ бай-ба:

температура — Цельсээр 18 градус дуулан, дараса — ртутна столбн 780 миллиметр.

Бара дээрэ луноходой ябаһан мур, луноход машинны зарим хуби телевизионно зурагуд дээрэ аржыса һайнаар харагдаба.

«Луноход-1» гэжэ совет оньһото аппараттай хүдэлмэрини программа амжалтатайгаар дүүргэгдэжэ байна.

Гайхамшаг туйлалтые магтаһан үгэнүүд

«Луноход-1» гэжэ самоходно апаратай Бара дээрэ буугаад, түрүүшнээ харгы гаргажа, науч-но-техничекэ шэнжэлтэ хэхэ агуу-хан эдэ үдэрүүдтэ манай агуу-ека Эхэ оройн заха хизаар бүри-өө элбэ ажалтай, мэргэжэлтэй, элдэб яһанай хүнүд өһөндөгөөр халима ехэ баяр баяхалдан элр-хэйһэн бэшгүүдые абуулаа.

ТАСС-ай абаһан олон тоото тэдэ бэшгүүднээ зарим мурнуудынь баримтлан харуулаһан.

М. КОЗЛОВСКИЙ. Казахай ССР-эй Наукануудай академини академик:

— Уламжэ аштагтай аргаар — оньһото апаратуудар доо мүшэ-дые ходо шэнжэлжэ байха бүри үргэн арга болмоко нэжэ үгэһэн совет эрдэм, техникын шэнэ ам-жалта тухай дуулахадаа, сугтаа хүдэлжэ байгаа нүхэдтээ, Казах-станай бүхы ажалшадтай хамта энэниендэ туйлай ехээр баясанаб.

И. ДАНИЛЮК, УССР-эй Наукануудай академин гешүүн-кор-респондент, прикладной матема-тичкын ба механикын институтдай директор:

— Замбуулинай үзэгдөө дуул-даагүй һонин туршалга ондошые доо мүшэ шэнжэлжэ туйлай ехэ арга болмоко бии болгоно. Хүнэй хабаадалгашыггүйгөөр, оньһото машина түхээрэлтын ашаар зам-буулин дайдые ойрын сагта бу-рил гүнзэггээр шэнжэлжэ шада-ха байнабади.

ПАУЛИОС СЛАВЕНАС, мэдээ-жэ литовскы астроном, физико-математическа наукануудай док-тор:

— Тубинүүд хоорондын лабо-раторинуудые космонавтуудгүй-гөөр нийдүүлжэ зорилго шийдхэг-гэ ехэ удаа шанартай. Хүнэй жо-лоодоогүй приборнууд замбуу-линай туби дайдые шэнжэлжэ үзөөд, хүнине тэндэ абаашажа буулахада аюулгүй эрхэ байдаг.

Эрэгшнээ түхээржэ байна бшуу.

КАРЛ ШТЕЙН, П. Стучкин нэрэмжэтэ Латвийн гүрнэй уни-верситетэй астрономическа обсер-ваторини научна хүтэлбэрилгэша, физико-математическа науканууд-дай доктор, профессор:

— Энэ шөнэ туршалга совет эрдэм, техникын түрибэлгүй ехэ иналтые харуулаа.

«Луноход-1» гэжэ оньһото апаратай абаһан Бара дээрэ буулаһан, Барые шэнжэлжэ эхил-һэн ушар хүн эоной сэдхэл зур-хэ аргагүйгөөр долоулаана.

Энэ гайхамшаг туршалга бөө-лүүлһэн хүнүүдые бүхэднээ совет Латвийн эрдэмтэд халуунаар амаршалаа.

Е. ХАРАДЗЕ, Грузин Нау-кануудай академини академик, Абастуманска астрофизическ обсерваторини директор:

— Айхабар һонинууд туршал-гануудай замбуулинда холд хэг-дэжэ байдаг болоһондо биднэр гайхахаашые болшонхойбди. Гэ-бэше замбуулин дайдые хүнэй шэнжэлэн шудалха хэрэгтэ тэдэ туршалгануудай научно-техничекэ бодото революци болохо бай-һынье мартажа болохогүй бшуу.

«Луна-17» гэжэ станицин Бара дээрэ дорбобоогүй зөөлнөөр буу-жа, самоходно оньһото аппарат тэндэ абаһанһиниен тон ехээр гайхуулан баясуулаа.

Г. ДАНЧЕНКО, Уссуриин ма-шина бүтээлгын заводой слесарь, коммунист ажалай ударник:

— «Луноход» гэжэ гайхамшаг машина байгуулан эрдэмтэдэй, м а н а й нүхэд-хүдэлмэришэдэй ажалай баатаршалгаар омогорхо-нобди. Совет машина бүтээгшэд агууехэ алдар солотой. Замбуу-линай түрүүшн автомат баһал тэдэнэй гараар бүтээгдэһэн юм. Совет маршатай бури һайн машин-нуудай «Луноход» һүүлээр бүтээгдэхэ байһандан эгтгэнбди.

ОМОГОРХОНОБДИ!

— Барые шэнжэлжэ талаар шэн-жэ амжалта туйлагдаба. Энэ гай-хамшагта алхам совет эрдэмтэдэй, хүдэлмэриншэдэй ухаан бодлоор, хүсэ шадалаар туйлагдаа. — гэжэ манай «Электромашин» заводой үрүмдэгшэ Юрий Филиппов мэдүүлэбэ. Бара дээрэ өөрөө яба-даг «Луноход-1» аппарат буугаад, шэнжэлтын хүдэлмэри бөөлүүлжэ эхилээ. Тэрэ аппаратһын сааша-даа ямар эди шэди харуулаха бай-һынье сэдхэлжэ хүдэлгэн хүлээ-нобди...

Түсбэй ёһоор хэгдэжэ байгаа

ХОЛЫН ТУБИНУУДЫЭ ДОХЁО ХҮЛЭЭНЭБДИ!

Бара дээрэ шэнжэлжэ хэхэ шэдтэй бүхэли лаборатори буулажа шадаһан ушар хадаа гансаһые совет эрдэмтэй туйлалтые гэршэлжэ бэшэ, мүн баһа уласхоорондын удаа шанартай байһынье арсагагүй. Энэ хадаа замбуулинан нидэхэ, юртэмсэнүүдэй хоорондуур аян-шалха тухай анха түрүүн шэбшэһэн, саарһан дээрэ бодолгынь гар-галаан агууехэ Циолковскин хүсэлэй бөлжэ байһые гэршэлһэн үшөө нэгэ баримта мүн.

Бидэ, Буряад оройн эрдэмтэд, эрдэм наукин нимэ ехэ туйла-таар омогорхожо байһанаа мэдүүлэбди. Энэ ехэ туйлалта мун баһа политическэ удаа шанартай байха. Юуб гэхэдэ, имгалт социалис орондо эрдэмтэй хүжэлтэ нимэ түрөөр урагша дахи́на ха юм.

Тимэшые уни болонгуй, Совет гүрнэй һүлдэ тэмдэгүүдтэй онго-сонууд бүришые холын тубинууд руу шуумайн нидэхэ дүтлөө даа!

Н. ИВАНОВ, физико-математическа эрдэмтэй доктор.

Бара дээгүүр хэн алхалнаб?...

Нигэжэ манһаа мүнөө асуугаа һаани, тон эхид харуу үзэхэдби: «Тэндэ, Нархя норуу дээгүүр, совет хүнүүдэй гараар бүтээлсэн бүхы хүдэлмэри лэ ш э д т э тухай ендэрлээ сэлэ дуудахаар байна даа, бара дээгүүр яба-гажа ябаһан аппа-раднай замбуулин-гын ноушые шэнжэл-жэ эрдэмтэй түүхэдэ шэнэ хүдэһан нээгэ бэшэ гү?»

В. БАНЗАРОВ Яруунын аймагай Эгэтын адыгай дун-дэ һургуулин бай-ша.

Саянише гартэ гэдэдэ, ин эр-абадай хатуу...

рэгүүд-олотой-байна, гэгшэ ар бөө...

Сайгонийн д а н а н а...

«Совет» — мате-«КПСС» дээлдээд о толоо «Про-аруулаха»

Башуу колхоздо...

«Луноход-1» дүүрхэл...

Хилдэ сэлнүүд...

Д.ЕЕВ.

ОНУУД:

Ленин тора — З. зам, редактар секретари отгитнойн то хопро-З. промыш-ленности и раб-рматини приё-иоро —

Ингелсын нэрвэ Карл... революцинон тэмээлэй...

Ф. Ингелсын түрээр 150 жэлэй ойдо

Үнэтэ уг баялигай хууданууд

шугуудыг хүүдэй жэлүүдтэ, илан-ганаа Эзэгэ ороноо хамгаалгын Агуу-эзэ дайндаа хойшо, нилээд олоор суглуулаха арга олгоо.

Олон гар бэшгүүдэй, зохёолнуудай эхэн Марксын бүлгн түрэлхид-нөө, аша гушанарнаа КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэх Марксизм-ленингийн институтта 50-аад, 60-аад онуудай үеэр оронон байха юм.

Марксын, Ингелсын гар бэшгүүдэй баялигыг суглуулаха хэрэгтэ коммунист ба худалдагшын олоон парти туша хүргөө, тиймэ бэшгүүдэ манай институтта дамжуулаа.

СЭПГ-гэй ЦК-гай дэргэдэх Марксизм-ленингийн институт ГДР-эй ба бусад ороноудай архивууд сооноо документуудыг олоо зорилгоор мүнөө эхэ худалдари абуулаа.

Капиталыг ороноудтахы элдэб организацинуудтай манай институтдай байгуулан наушна холбоо барисаан эхэ удаа шарнагтай. Жэшээхэдэ, Маркс ба Ингелсийн холбоотой хэдэ хэдэн документуудай хуби алаа эхирүүлгээ, тэдэниг абаха хэрэгтэ Лондондоо Марксын мемориална библиотекын хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн Э. Ротштейн туша хүргөө.

Маркс, Ингелсэдэ соратнигуудайн, уласхоорондын худалдагшын хуудал-дэний ажал абуулагшадтай бэшгүүдэй үсөөхэнинь лэ мэдэжэ болонхой.

Манай архивта хадагалдажа байхан К. Марксын, Ф. Ингелсын гар бэшгэй нан 8 мянга гаран документаа бүридээн бүхали жаса болонго.

Институттай архивта суглуулагдан материалнууд К. Марксын, Ф. Ингелсын зохёолнуудыг илан-галаа манай орондо үргэ-гөөр тараан дэлгэрүүлха арга шугууд.

Маркс, Ингелсын ажа-байдалай, ажал абуулгын олон талыг, мүн элдэб ороноудай революци-онно хүдэлөө тэдэниг хайшан гээд хүтэлбэрилдэг байшын нэмэжэ шэн-жэлхэ арга олгоно.

Зохёолнуудыг бэшгүүдэй олон ажагалтанууд, мүн конспект-ууд архивта хадагалдажа байдаг. Ингелсын түүбэрлэн буулганан зүйлүүд Ирландийн түүхэдэ зориу-лагдаха зохёолдоо бэлдэн материал-нууд болонго.

Энэ темые Ингелсэ 1869—1870 онуудта шэнжэлэн юм. Зарим дэргэдүүдтэй 1882 он хүр-тэр тэмдэглэлүүд хөгдөнхэй. Эдэ материалнууд 15 дэбэр (тетрадь) болонго.

60 шаху авторай зохёол-нууднаа немец, англи, француз, ла-та ба ирландийн хэлэнүүд дээрэ буулгабаринууд хөгдөн байгаа. Ингел-сын суглуулган угаа эхэ мате-риал Англидахи капитализм, эр-нэй колониална политикы эли-шэлэн гэмнэлгэ болонго.

Сэрэгэй ставьнуудтаа, Германи ба славян-ууд тухай бэшгүүд хараалан зо-хёолдоо, Англи ба английска со-циализмн хүргэлтн түүхэдэ, тэр-шэлэн «Бүлгн, үсмын зөрчин ба гүрэнэй бин боллоо», «Вайгалинн диалектика», «Гэр байрн асуудал-нууд тунша» ба бусад зохёолнуудтаа хэрэглэлин тула түүбэрлэн буулга-лан зүйлүүд, конспектүүд, мате-риалууд мүн лэ бин.

Тэдэниг зарим хубинь Ф. Ингелсын түрээр 150 жэлэй ойн үеэр ажаа туруун гараха. Маркс, Ингелсын өөдэнь биб-лиотекнүүд соо байхан, мүнүүнэ зүйлээрэй зохёолнууд ба ажагалтануудай хэдээн номууд архивта хадагалдажа байдаг.

Гэбшье хэдэ мянган ботиноо бүридэн адэ библиотекнүүдэй номуудай хүс-эд олоогүй байшыг шаналхаар.

Манай архивтай материалнууд талалгаргагүй нэмэжэ байдаг. Имга-тад лүүнэй гурбан жэлэй турша соо Ф. Ингелсын хэдэн арбаад шэнэ до-кумент абтан байла. 1847 ондо өөрнө бэрэн «Коммунистический символ веры» гэжэ зохёол тэдэниг дунда бин. Энэ документ — Комму-нистуудай Союзай программн түр-рүшын проект «Коммунист партиин манифест» соо найруулданхай.

Бүлгн гашүүдэй бэлдэлэн бэ-шгүүд энэ жэлдэ Марксын гуша — Шарль Марсель Лонгеез абтаа нэн. Мүн Марксын бүлгн гашүүдэй нэрэ дээрэ Ф. Ингелсын эльгээн хэдэн бэшгэй эхэн абтаа. Ингелсын гур-бан номой оригинал (эхэ бэшгэ) Англина абтаа.

Лаура Ларфарад бэлдэглэдэг гээд тэрэ номууд дээр-нэ тэмдэглэлдэнхэй. Ингелсын бэ-шгүүдэй фото-буулгабаринууд бусад ороноудай — США, ФГ, Франци, Англи болон Японий — эрдэмтдээ абтаа.

Ф. Ингелсын намгара хамаа-тай документүүд Баруун Германиин Вундэртал гөрөөд абтан байла.

Наушна коммунизмын үндэс һуу-ри табишадай гар бэшгүүдэй бая-лигыг суглуулаха сашанки худалд-ари Маркс, Ингелсын ажабайдал бол-лон ажал абуулгыг бүри түгээгтөөр шэнжэлгээ тулаха.

О СЕНЕКИНА, КПСС-эй ЦК-гай дэргэдэх Марксизм-ленингийн институттай Түбэй партина архивтай К. Марксын, Ф. Ингелсын документүүдэй хэлтэсые дагша.

Һүүлэй почтоһоо

ГОЛОДОҔООР ЮУ ХЭЛТЭЙВ? Захагшай аймгай Санага нотага ажануудга ман газетин уншанга К. Балжуров нимэ бэшгэ редакцияда эльгээб.

Хүндэт редакция! «Байгал» журналын ээлжэтэ 5-дахь номер хэблэл-нээ гарана, олон тоото уншагшадта хүржэ эрөб.

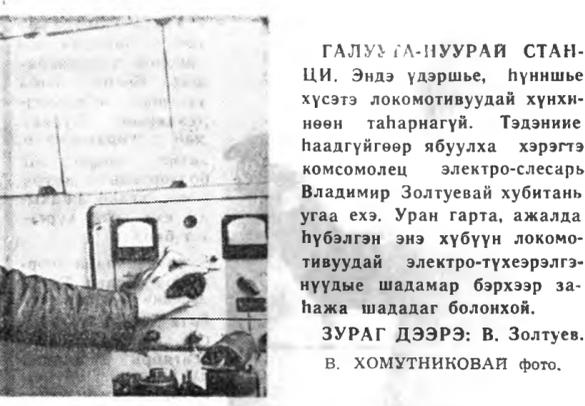
Битэрэ журналыг захидга тула баян абана, аятайхан ун-шажа эхилээб. Уран зохиолто Чимит Цыдендамбашиг «Кукла тухай баллада» уншажа байгараа урмаа хухар-шабаб.

«Баян бүдүүн эсэгэтай...» гээд, саашаа Василий Стенькиной романай үргэлжэлэл байха юм. Расул Га-мзатовай «Найман муртэй шүлгүүд», Цыденгал Жим-биевий «Байгал» гэгээн зохёолнууд тэрэ журнал соо хоёр дахин оронон байна.

В. Гасановой богонихон расказууд бин гэжэ гаршаг соонь заагдан аад, тэр-нөө үгы.

Нигэжэ худжакархиван хуудануудтай журналай энэ номере уншашныг аргагүй, «шүдхэр абашаг» гэжэ нэмжэлээб.

Уншооор нимэ номы абтан уншагшын дурра гута-хан, урмаа хухархан зүйтэй. Нимэ голодоо гарга-наа тинографи, «Байгал» журналай редакциян хүгэл-бэрилэгшэд, мүн Хэлбэлэй хэрэг эрхилхэ управлени уншагшын гомдоло харюусат лэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: В. Золтуев. В. ХОМУТНИКОВАЙ фото.

СОВЕТ «ЛУНОХОД» ТУРУУШЫНГЭЭ ЗАМ ГАРГАЖА ЯБАНА

ТАСС-ай научна тайлбарилга

Бүхн дэлхэйн улад зоной анха-рал манай, түбин эгээн дүтын хүршэ болгошо Барата дахин хан-дуулагданхай. Ноябрьн 10-да Газарнаа ниндээн «Луна-17» гэжэ совет автомат станци, «Луно-ход-1» гэгэ нүүдэл оньһото ап-парат ноябрин 17-до Гара дээрэ абаашажа буул-габа.

Эрдэмтэниг үргэн шэнжэлгэ тэрэ аппарат хэжэ эхилэн байна.

Совет эрдэмтэд оньһото аппаратаар Барыг шэнжэлхэ замбуулин аяр гурбан туршага һуу-лэй 3 харын турша соо эхэн байха юм. Тэдэ тур-шалануудтай программан яза бүрин, гүнзгы удаа шанартай байгаа.

«Луна-16» станци сентль-ринн һуульэр Харын шорой Газарта асархан бай-на. Бара үнгэрөөд байхада «Зонд-6» гэжэ автомат станци Барыг тойрожо ниндээ, научна шэнжэлгын материалнуудыг, Барын ба Газарай үнгэтэ фото-графинуудыг абажа эрэн байгаа.

«Луна-17» гэжэ станци мүнөө, дэлхэйн космонавтикада түрүүшнхэ научна нүүдэл лаборатори Газарнаа Гара дээрэ асарча.

Гара тэршэ дуратайдаал ниндээд ябашадаггүй, харин, «Барын забарнууд» гээд тусгаар астро-номическа болзоруудта тийшэ ниндээ ошохоор юм. Тодорхойлон хэлбэл, орбитада эгээн дүтэ ошоод байхадан лэ Гара тэршэ ниндэхэдэ зохиотой. Бары турша соо нэгэ удаа тийшэ ушар тохоболдог.

Тини, нүүлэй гурбан харын зохиод забарнуудыг хүс-дөөр хамбаашалан, замбуулин аппаратуудыг совет эрдэмтэд Гара тэршэ шүглүүлэн эльгээн байна. Тэрэ талаар абажа харабал, һуульэр 3 Гара соо түргэншэ, ехөшэ шэнжэлгэ хөгдөб, тини зам-буулин шэнжэлгын совет программн «Барын квартал» гэжэ энэ үеэ нэрлэжэ боломоор.

Нүүдэл абууд аргаар замбуулин шэнжэлхэ оньһо сэрэглин, Барыг шэнжэлхэ тусгаар удаа ша-нартай хэли эхнэ «Луна-17» гэжэ станцин нин-дэлгэ нэгэ үгбэ, тэрнэ дэлхэйн космонавтикыс дам саашадан хүгжөөлгэдэ горитой тула нэмэри болон байна.

Оньһото нүүдэл түхээрлэгэ — «Луно-ход» гэгэшэ Барыг шэнжэлхын тула хэрэглэ-нэ ябадал бүри олон райондо шэнжэлгэ хэжэ арга бин болгоно, научна мэдээлүүдэ улам олошо-руулаа, замбуулинна абтан тоо мэдэнүүдэе согсолхын тула мүнөө үеэр эрдэмтэ нарын шэнэ методуудыг хэрэглэжэ арга бин болгоно.

Оньһото «Луноход» гэгэшэ аймагтар эхэ ашгагтай, арга боломжотой зүйл мүн. Эрдэм-техникын тон лэ олон янзын шэнжэлгэ Гара дээрэ хэжэ арга тэрэ «Луноход» бин болгоно. Тэдэ аяр шэнжэлгэнүүд тэрэ «Луноход» тулалмажар хөгдөхөб.

Барын шорой шэнжэлгэе хамагай түрүүн тэмдэг-лэхэ хэрэгтэй. Барын дээрэ талын шоройн, мүн тээ доогууршы байгаа шоройн химико-механическа ша-нар шэнжэлхэ элдэб янзын приборууд «Луноход» дээрэ тохдогдоо болохо юм.

Барын шорой рентге-ловск спектрометртай тулалмажар, химическэ онь-шон аргаар шэнжэлгэ болохо. Угышыг наа, шэнгэн, тусхай реактивуудай тулалмажар шэнжэлхэ үзэ-жэл болохо. Барын шоройг гансал газарнаа бэшэ харин эгээн һонин, олон газарнаа түүжэ абахада болоно.

Телеамерануудыг, холоһоо заабари үгэдэг манитулаторнуудыг хэрэглэжэ, тэндэ хэдэхэ бүхн аялгыг асар холоһоо, Газарнаа хүтэлжэ болохо юм.

Хөбрдох асуудал гээб — селенологическа шэн-жэлгэ болоно. Жааа удаа, ондошые добо дошонууд-тай яака бин болоһые Барын жэшэ дээрэ шэнжэл-хэ үзэхэдэ биологуудта тон шулаха. Тэрэ шэн-жэлгэдэнь фото-зурагуудыг буулгаха ажал, теле-видениг ехэ үүрэг дүргэжэ байна.

Оньһото нүүдэл лаборатори байгуулаха арга мүнөө үеын техникэ бин болгобо. Тиймэ лабораториуд Гара дээрэ үгэжэ ява-жа, эгээн дээрэ байхан, мүн доогууршы байхан шор-рой суглуулха абаха, минералогическа талаарн тэ-дэниг шэнжэлхэ үзэхэ аргатай байха. Селенолог-ическа шэнжэлгэдэ Гараын топографи гэгэшэ нягта холбоотой байха юм.

Улаан-Удын судна заһабарилгын заводой электро-гагнууршан Геннадий Каленый дүүргэнхэй. Тэрэнэй хэһэн ажал хол-додоо эрхим сэгнэлтэдэ хүртэдэг юм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Г. Каленый. Д. БАЛДАНОВАЙ фото.

ХОЁРДОХИ ЖЭЛЭЭ

Хөбрдох программаар, һуу-шын номуудад хүр-шэ шэнэ предмедэй хаа ернэ Бүхн предмедэй хуушанхай, зам-нуудын нэмэнхэй юм ааб хуушанхай.

Төө бодолгын (мү-нматика) гээд нарал-дэниг программа хэмжүүрэг-нэ болоо, зааха онд хуушан хубилаа.

Нэгэдэх класста дүгээтэй урдань хо-ног хонгой турша соо шэ хэсхэл хуушадга наа, мүнөө тэрнэ шүрба-дурбан үдэр соо үеэ. Түрүүшн үдэр-гээ теоретическэ зүйл-нэ танилсаа шуу.

Тийнхэн программа хуушанхай — хушортэ — юм гурим баримталал шой. Түрүүн гарахан шын улаадахингаа бодож шадахаар, хоо-р-явгата холбоотойгоор ш.

Хуушан жэлэй түрүү-нд соо арбанай хизаар үдэр бэлдэхэл гэгдээд, һуушын зүйнэй хон-броходоо, нэмэлгэ, хо-р-явгатай аргануудыг ма-рион байгаа һэн.

Хуушан жэлэй түрүү-нд соо арбанай хизаар үдэр бэлдэхэл гэгдээд, һуушын зүйнэй хон-броходоо, нэмэлгэ, хо-р-явгатай аргануудыг ма-рион байгаа һэн.

«Нэмэгшэ нэмэгдэгшэ хөбр-ой һууриа андалдахада, сум-мань хубилдаггүй» гэгээн гү, али «үдэхэгдэгшэ үдэхэгшэ хө-бр-ой һууриа андалдахада, про-изведенин хубилдаггүй» гэгэ-хэ мэтэ дүрмүүд хүүгэдтэ та-нил болонхой.

дэча бодоходоо, үхбүүд нимэ түсэбөөр хуудан: 1. Бодолого унша. 2. Хууралиггаар бэшэ. 3. Төө бүхэн юу тэмдэглэ-нэ, хэлэ. Бодолгын асуудал даба.

4. Бодолгын түсэб өөртөө гэхэдэ, мүнөө бодолог бодохо-доо, асуудалуудыг бэшэжэ, эхэ сар халгаахаа болонхой (шүү).

Бодолгын гол асуудалда ха-рью болгожо, нигэжэ бэшгэдэ-хэ: «5 бидон хэрэгтэй».

Дээрэ үгтэһэн жэшээнүүд-тэй хуушан программаар үзөө-шэ ахамад классуудта ушар-жэда, хөбрдох класста оро-ходоо, суммануудай, пропье-денинүүдэй хоорондох харил-саануудыг тодорхойлохо хура-жа байна.

Дээрэ үгтэһэн жэшээнүүд-тэй хуушан программаар үзөө-шэ ахамад классуудта ушар-жэда, хөбрдох класста оро-ходоо, суммануудай, пропье-денинүүдэй хоорондох харил-саануудыг тодорхойлохо хура-жа байна.

жэлдэ, хөбрдох класста оро-ходоо, суммануудай, пропье-денинүүдэй хоорондох харил-саануудыг тодорхойлохо хура-жа байна.

Дээрэ үгтэһэн жэшээнүүд-тэй хуушан программаар үзөө-шэ ахамад классуудта ушар-жэда, хөбрдох класста оро-ходоо, суммануудай, пропье-денинүүдэй хоорондох харил-саануудыг тодорхойлохо хура-жа байна.

Дээрэ үгтэһэн жэшээнүүд-тэй хуушан программаар үзөө-шэ ахамад классуудта ушар-жэда, хөбрдох класста оро-ходоо, суммануудай, пропье-денинүүдэй хоорондох харил-саануудыг тодорхойлохо хура-жа байна.

Дээрэ үгтэһэн жэшээнүүд-тэй хуушан программаар үзөө-шэ ахамад классуудта ушар-жэда, хөбрдох класста оро-ходоо, суммануудай, пропье-денинүүдэй хоорондох харил-саануудыг тодорхойлохо хура-жа байна.

Дээрэ үгтэһэн жэшээнүүд-тэй хуушан программаар үзөө-шэ ахамад классуудта ушар-жэда, хөбрдох класста оро-ходоо, суммануудай, пропье-денинүүдэй хоорондох харил-саануудыг тодорхойлохо хура-жа байна.

хөбр-ой произведенидэ орходоо бага гэгэ мэтээр. Хуурагыг бэшгээр бодолог зохиоходоо, тэрэнэ бодоходоо, гурбалжан шугамай хуушөөр булануудыг хэмжээхэ эхил-лээд, багашуудай шадаха юм-ман яһала эхэ болоо ааб даа.

Хуушан эрдэмтэй» болгожо гарган хум. Гурбадхала долоон наһатанин абахада, шэнэ программатай тулалдаа. Тэрэнээд эхэ баяртай агша.

ХАРААД, САСУУ Л А Д ХЭЗЭХЭДЭ, байн юмэнь олон даа... Ухбүүд-тэ хүшэрхэн болоо юм бээ. Тэрэнээд үхбүүд абир-тангай гэжэ бин хөбрдох жэ-лээ ажагланаб. Урдань, хуу-шан программаар үдэхэдэ, нэгэдэх класста бүхали жэл соо 20-ной хизаар соо нэмэл-гэ — хороолгын, үдэхэдэ — ху-баалгын үйлэнуудыг бодожо һурадаг байгаа.

Тингээд зунаа амралтада гараад, намар ерэхэдэ бүхали жэл соо һуража олоһон бүхн ша-дараа «гэгээрхэдэ» буса-даг һэн. Харин мүнөөх — би-нарин нэгэдэ үдэһинөө на-жарта хонинишые мартагшай байгаа.

Улуу хурса үхбүүд суглар-шо бэшэ ха юм. Гуша гаран шабаран соо эхлэн үхбүүд бин юм бээ. Тэдэ шэнэ про-грамма үхбүүдэе улаагаа гүйлгэхэ, мүнөө табан хуу-р-гата талаар һайн гэгэ шэн-дэнаб.

М. ЦЫБДЕНОВА, Улаан-Удын 1-дэхн интернат бүрүүшнн бэгша.

ПИФАГОР... ХОЁРДОХИ КЛАССТА ЕРЭЭ

бодод туршаха. Хөбрдох ар-гыгын хараглан, 92-ноо 12-ые хороожорхон. Тинхэдэнь хой-ноо цулытай, тэгшэ тоо, арба-нууд гарана. (92—12)—35.

Харин арбанууднаа ямаршы тоо хорооходо, тэрэнээд нэмэ-жэдэ болон ха юм. Нимэ хоёр аргануудад бодожо үзэхэдэ, аяр арганг өгөөд бэлэн ба гэ-жэ өгөөдө тобилол хэдэ боло-но шуу.

Мүнөө хөбрдох класста зуунай хизаар соо үдэхлэгэ, хуушага үзэжэ байнаба. Ша-на программаар теоретическэ зүйлүүд эхэ болоо гэжэ тэм-дэглэ һэн. Жэшөөн, «сум-ма», «разност», «произведе-ни» гэгэ мэтн терминуудыг мүнөөнэй хөбрдох классайхид һайн мэдэдэг. Угышыг наа:

3 ХИН КЛАССАЙ МАТЕ-МАТИКАда алгебрын, геометрин зүйлүүд бин: Нимэ тоо байха: a—(b+c); a=24; c=10. в=5; Узэгүүдэй орондо зохи-хо тоо бэшэд, бодохо ёһотой.

Хүүгэдэй ухаа гүйлгэжэ, хурдан болгоо зорилгоо шэ-на программа бөөлүүлжэ ша-дана гэжэ атигдээ. Бодолог-нуудыг бодоходошые, баһад ухаагаа гүйлгэхэ, элдэб онол арга хэрэглэхэ шулаа.

Жэшөөн, хөбрдох класста нимэ бодохо үгтэно: «Һаалишан нэгэ үнөөнһэ 15 литр, нүгөөрөө 17 литр, гурбадхала 18 литр һуу һаа-ба. Тэрэ бүхн һуеэ бидонууд соо 10—10 литрээр хэбэ. Хо-дэ бидон хэрэгтэй болооб?» За-

һана. 5. Бодолого бодо. 6. Тэрэнээ шалга, харюу бэшэ. Хууралиггаар бэшэхэдэ, нигээд харуула ёһотой: 1—15 л. 2—17 л. 3—18 л.

?—х бидон (1 бидон—10 л.) Тус бодолгы аяр аргаар бодожо болохо? Минни шаби-нар энэниг хөёр аргаар бо-доо.

Нэгэдэх арган — форму-лаар бодохо: X=(15+17+18):10; X=50:10 X=5

Хөбрдох арган — форму-лаар бодохо: X=(15+17+18):10; X=50:10 X=5

дэг һааб даа. Хуушан про-граммаар үдэхэдэ байхан бо-доо хүүгэдэй нимэ жэшэ бо-дуулыг хон нөгөнэй дурдаха наа, гайхаха гэхлэхэ, мөрдөө шогложо байна гү гэжэ гом-доходо болохо һэн гэбди. Тээд долоотой, найматай үхб-үүд энэ мэтн юумануудыг ойложо ядахагүй байһанаа хэдэ дахин гаршээ юм ааб даа. Хөбрдохидо хуража бай-һан ямаршы шабда энэниг үгөө һагтай, бодохохо: 5+2<5-2 6+1>6-1 9-2>9+2 4-1=1+4

Тинхэ муртоо удышын тайл-барилан уншаад угхаа: «Таб-хөёр хөбр-ой сумма таб хөёр

Нэгэдэх класста утын хэм-жүүр гаража, метр, дециметр, сантиметр мэдэхэ, ехөөнөө багада, багаһана ехөөд ороула-ха аргануудтай танилсаа: 100 см=1 м. 10 см=1 дм.

Нэгэдэх класста утын хэм-жүүр гаража, метр, дециметр, сантиметр мэдэхэ, ехөөнөө багада, багаһана ехөөд ороула-ха аргануудтай танилсаа: 100 см=1 м. 10 см=1 дм.

Хуушан жэлдэ эгээд жэжэжэн хэмжүүр — милли-метрыг гараабин. Саашада программанай бүри үргэдэжэ, гурбадхын чет-вертьһээ тоогой хубитай (про-бтой), сагай хэмжүүртэй, Пи-фагорой үдэхэлгн табилтатай танилсаахаби...

«Шэнэ программата данше наа хүндэ болоо, үхбүүдэй ухаа зохиохо арга бин болгоо» гэжэ зарим нэгэ түрэлхн ги-мнаралдэг хэбэртэй агша. Би урда тэнь хөёр дахин нэгэдэ-хн класс абажа, «эхин хүр-

В. ДЕНИСОВ, техникескэ наукануудай кандидат. В. АЛИМОВ, научна сотрудинк.

«БҮРЯД ҮНЭН» 1970 оной ноябрьн 20. 3-дахь хуудан

